

unelmointi ja fantasiat.

Meidän edessämme on kreikkalaisten kaupunkivaltio, jossa työn kirous ja taakka eivät paina vapaata kansalaista. Me voimme omistautua uskonnolle, filosofialle, kulttuurille ja taiteelle ja toinen toisemme palvelemiselle. Jotta tämä olisi mahdollista, meidän on kuitenkin uudistuttava perusteellisesti. Meidän on uudistettava tietoaiksemme. Meidän on jäsennettävä se uudelleen. Meidän on painotettava tietoisuudessamme tajunnan kenttää — tuota entropian aluetta. Me emme saa kiinnittää elämäämme arkeen. Meidän on tehtävä siitä juhlaa.

Voidakseen uudistua ihmisen täytyy irrottautua eksaktista tiedosta, tieteestä — siis tuosta negentropian kentästä. Hänen on hylättävä se kertakaikkisesti. Hänen on heittäydyttävä entropiaan — siis siihen inhimilliseen tajunnan kenttään, johon on merkitty taide ja uskonto. Toden ja epätoden rajan on annettava häipyä. Pienenä lapsena ihminen on oppimiskykyisin. Suotta ei ole sanottu, että meidän olisi tultava lasten kaltaisiksi.

Protestanttisessa kulttuuripiirissä elävälle miehelle miehelle tällaiset uudistumisen edellytykset ovat vaikeita. Hänkö muka ryhtyisi haaveilemaan ja unelmoimaan, hänkö heittäytyisi lapsen kaltaiseksi tai päästäisi itsensä uskonnolliseen hurmioon. Ei ikinä — ei ainakaan selvin päin. Humalasta tuleekin protestantin arkisen vakaalle tielle varsinainen kompastuskivi. Kaikki, mikä on muuten kiellyttyä, on humalassa sallittua. Tosin kyllä humalakin on kiellettyä. Tämä kokemus on varastamalla varastettava itselle.

Humala sinänsä on protestantille synty. Siksi sille ei voi olla sääntöjäkään. Tämän vuoksi protestanttimiehen humala on niin pidäkkeetöntä. Humalassa hän kokee kaiken muun ohessa myös kosmisen yksinäisyyden.

Uskonto on ihmiselle kuin vesi kalalle. Olinpaikka voi vaihtaa, mutta eroon uskonnosta ei pääse. Protestanttisen maailmankuvan perusasetelmat istuvat meissä syvästi. Me arvostamme kaikkea, mikä on eksaktia ja tieteellistä, ja vierastamme kaikkea, mikä vain viittaakin johonkin mystiseen. Tässä olemme niin johdonmukaisia, että olemme hylänneet kirkkommekin. Kirkosta vieraantumisen ei kuitenkaan vapauta ihmistä protestanttisuuden vaikutuksesta. Jollain tavoin tämä vaikutus vain tulee intensiivisemmäksi. Se osallisuuden, armon ja anteeksiantamuksen kokemus, jonka kirkossa käyvä protestantti aika ajoin saattaa kokea, jää ulkopuolelle jättäytyneeltä usein tyystin kokeamatta. Elämä muuttuu ankaraksi ja kovaksi, vaikka ulkonaiset olosuhteet olisivat suopeitakin. Tähän tilanteeseen humala tuo lievitystä, mutta

uudistumisen välineeksi se on karkea ja sisältää riskejä.

Meidän on irrottauduttava todellisuudesta, jotta emme joutuisi sen sitomiksi. Meidän on irrottauduttava kertakaikkisesti, jotta voisimme uudistua. Hetkellisesti koettuna tällainen tila on myönteinen ja virkistävä. Pysyvänä olotilana se on kuitenkin hyvin ongelmallinen. Kyseessä on tällöin psykoosin kaltainen tila, jossa painopiste on onnen sijasta onnettomuudessa ja virkistävyuden sijasta kuluttavuudessa.

Tavoitteena tulisi olla joustava ja jatkuva liike negentropian ja entropian kenttien välillä ilman, että sitoutumista tapahtuisi kumpaankaan näistä. Tässä meitä voisivat auttaa uskonto ja taide. Vakavat asiat ovat leikkiä ja leikki on vakava asia.

Jarmo Heinonen

Mutta, mutta professori Bergström . . .

Tämän lehden viime numerossa (3/1983) professori Matti Bergström vastaa lehden edellisessä numerossa hänelle esittämiini kriittisiin kommentteihin. Vastaus on valaiseva, mutta näkemuserojamme se ei poista.

Bergström väittää esitystään puhtaasti neurofysiologiaan perustuvaksi eikä ymmärrä, missä kohdin hänen kirjoituksessaan (Alkoholipolitiikka 6/1982) oli psykologisia ja sosiologisia spekulatioita. Muutama esimerkki on siis tarpeen. Ensinnäkin Bergström puhuu aivorungon voimageraattorin heikosta tehosta ja toteaa "ajattelun köyhyyden tällöin vahvistavan itse itseään". Lopputila on syvään haluttomuuteen ja värittämyyteen urautunut harmaa arki-ihminen, jollaisten määrä yhteiskunnassamme lisääntymistään lisääntyy" (s. 333). Millaisiin neurofysiologisiin tosiasioihin tällainen väestön psykkistä tilaa koskeva väite voi perustua? Toiseksi Bergström väittää, että "tietogeneraattorin hypertonia, liiallinen vahvistuminen" tuottaa "perfektionisteja" ja "tiedon kanssa näperteleviä ihmisiä" (s. 334). Miksi juuri näitä? Perustuvathan näpertely ja turhantarkkuuskin emotionaalisiin asenteisiin siinä missä kokonaisvaltaisuuskin. Millaisiin neurofysiologisiin tutkimuksiin tämä väite perustuu? Kolmanneksi Bergström kumooa psykoanalyysin hoitokeinona ja neuvoo ihmisiä etsimään psykkistä eheytysohjelmaa mm. unistaan (s. 334). Eikö Freudkin etsinyt unista lähtökohtia ihmisen eheyttämiselle? Neljänneksi Bergström väittää, että "ihmisillä on taipumus jakautua joko juopoiksi tai absolutisteiksi. Vain

kasvatus ja sen luomat pysyvät arvoasetelmat pysyvät murtamaan tämän mustavalkean perusväri-tyksen ihmisen suhteessa alkoholin käyttöön” (s. 335). Se, että ihmiset usein ajattelevat kaksijakoisesti, ei merkitse sitä, että heistä jotenkin luonnonvoimaisesti tulee joko juoppoja tai absolutisteja. Ehkä nämä esimerkit riittävät osoittamaan, että Bergströmin esitys ei perustu pelkästään neurofysiologiaan vaan hänen mieskohtaisiin ihmistä ja yhteiskuntaa koskeviin spekulatioihinsa. On toki hyvä ja kiitettävä asia, että neurofysiologi osallistuu ihmistä ja yhteiskuntaa koskevien kokonaisvaltaisten kysymysten pohtimiseen. Mutta olisi myös hyvä, jos hän tällöin tekisi selvän eron henkilökohtaisten oletustensa ja tieteellisesti osoitettujen tosiasioiden välillä.

Perustavampi ja huomattavasti kiinnostavampi ero käsityksissämme koskee itse luovuutta. Sanon suoraan, etten lopultakaan usko Bergströmin sattumageneraattoriin perustuvaan luovuusajatteluun. Luovat ideat eivät myöskään ole mielestäni jotain sattumageneraattorin aikaansaamia ”mutaatioita” tai ”virheitä” aivojen tietorakenteissa. Tällainen käsitys on mekanistinen eikä selitä esimerkiksi sitä, miksi luovat ideat syntyvät usein päämäärähakuisen ja tietoisien ponnistelun tuloksena, joskaan eivät välittömästi sen yhteydessä vaan ikään kuin yllättäen silloin, kun emme enää tietoisesti keskity ongelman ratkaisemiseen.

Bergström pitää myös ideointia primäärisenä ja idean toteuttamista käytännössä sekundäärisenä luovuuden prosessina. Samalla tavoin ajattelivat myös nk. luovaa tai divergenttiä ajattelua tutkivat psykologit aikoinaan. Ongelmaksi nousi kuitenkin se, että tällainen loogisesta poikkeava, luova tai divergentti ajattelu ei tutkimusten mukaan ollut mitenkään sen merkittävämpää reaalisesti luovilla yksilöillä, siis ihmisillä, joilla Bergströmin sanoin ”normaalisti on tätä kykyä”. Tästä syystä tultiin siihen tulokseen, että luovuutta ei ehkä ole järkevää lähestyä vain ideoiden tai irrallisen testinokke- luuden pohjalta, sillä keksintöjen reaalin kanta- vuus joutuu kokeeseen vasta toteutuksen yhtey- dessä. Bergström arvelee, että artikkelissani esiin- tyvä toteuttamisen korostaminen johtuu ”behavioristisesta asenteestani”. Kuulostaa veikeältä. Eikö Bergström tiedä, että toimivaa yksilöä tutkivat muutkin kuin behavioristit?

Sen lisäksi, että Bergström väittää luovuuden tulkintaani ”behavioristiseksi”, hän pitää sitä myös ”assosiativisena” ”arkiluovuuden” tarkasteluna, kun taas Bergström itse tutkii ”todellista luovuutta, joka tuottaa todella uutta ja on syvällisempi prosessi” (1983, s. 155). Käsitykseni luovuudesta on tietysti siinä mielessä assosiativinen, että en usko

täysin tyhjästä mitään syntyvän. Mutta assosiaati- oita voi toki olla muunkinlaisia kuin loogisia tai mekaanisia. Vanhojen kenkäparien raahaaminen esimerkiksi on siten yksipuolisuudessaan harhaan- johtava.

Korostan artikkelissani, että luovan tuotoksen kriteerinä ei voida pitää pelkästään uutuutta vaan myös adekvaattisuutta. Bergström ei ilmeisesti ole täysin käsittänyt, mitä tällä adekvaattisuudella tarkoitan, koska hän ymmärtää sen ”toteutumis- kelpoisuudeksi” tässä ja nyt. Adekvaattisuuden vaatimus kaventaa hänen mielestään luovuuden käsitettä ja on tarpeen vain luovuutta hyödynnettä- essä (1983, s. 155). Itse asiassa tarkoitan adekvaat- tisuudella luovan tuotoksen toimivuutta, ei vain jossain mekaanisessa mielessä, vaan laajemmin sen *mielekkyytenä* ja *asiaankuuluvuutena*. Väitän siis edelleen, että kaikki uusi ja ennustamaton *ei ole* luovaa — on olemassa pelkkää hälyä, huu-haa- taidetta, tiedettä ja ”keksintöjä”.

Luova tuotos laajentaa ihmisen perspektiiviä. Se vie eteenpäin aineellista tai henkistä kulttuuria. Se on adekvaatti siinä yhteydessä, jossa se esitetään — taiteessa, tieteessä tai käytännön elämässä. Se, että aikalaiset eivät esimerkiksi ymmärtäneet van Goghia, ei vie pohjaa pois adekvaattisuuden vaati- mukselta. Van Goghin työt olivat aikanaan sekä omaperäisyydessään uusia että adekvaatteja, vaikka suuren yleisön ”hyvä maku” ei niiden sisäistä totuudellisuutta ensin tunnustanutkaan. Adekvaattisuus on siten ymmärrettävä laajasti luovan tuotoksen toimivuudeksi, mielekkyydeksi, totuudellisuudeksi tai asianmukaisuudeksi. Jokin tänä päivänä ”hullu idea” voi olla omassa konteks- tissaan adekvaatti, vaikka sen toteuttamisen muut elementit eivät olisikaan kypsyneet. Tässä mielessä Bergströmin ideapankki voi olla rajatussa mielessä käyttökelpoinen ajatus, mutta jos tallettavilta tuotoksilta vaaditaan vain uutuutta ja ennustamat- tomuutta, pelkään pahoin, että hukumme roskaan muutamassa sukupolvessa.

Anja Koski-Jännes

Ehkä sittenkin, Anja Koski-Jännes?

Anja Koski-Jännes esittää artikkelissaan, että kirjoitukseni ”Aivot, alkoholi ja luovuus” (Alkoholipolitiikka 6/1982) ei perustu pelkästään neurofy- siologiaan, vaan minun ”mieskohtaisiin ihmistä ja yhteiskuntaa koskeviin spekulatioihini”. Tämän tueksi hän esittää artikkelin ensimmäisessä pit- kässä kappaleessa neljä esimerkkiä. Kertaamatta